

Lackó Miklós (1921–2010)

Első szerkesztőjétől búcsúzik a *Történelmi Szemle*. A kilencvenedik életévében, 2010. szeptember 10-ére virradó éjjel elhunyt Lackó Miklóstól, aki 1958-tól, az első évfolyam első számától 1963-ig – változó társakkal, de ő egyedül mindvégig – szerkesztője, majd 1972-ig felelős szerkesztője volt a *Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Történettudományi Intézete* folyóiratának.

*

Lackó Miklós 1921. augusztus 15-én született Budapesten. A budapesti Zrínyi Miklós Reálgimnáziumban érettségizett 1939-ben, de a kor embertelen, kirekesztő törvényei következtében származása miatt nem gondolhatott továbbtanulásra, értelmiségi életre. A családi hagyományt, édesapja foglalkozását követve a bőröndös és szíjgyártó szakmát tanulta ki, és segédként, majd szakmunkásként e szakmában dolgozott 1940-től a Weinstein és Nádas bőröndös üzemben. Politikai érdeklődése korán mutatkozott: 1940-től volt tagja a *Szociáldemokrata Párt* VII. kerületi ifjúsági csoportjának. 1942-ben érte el a háború: munkaszolgálatra vonultatták be. Két és fél évig tartott.

1945 meghozta számára is a továbbtanulás lehetőségét: a *Pázmány Péter Tudományegyetem* történelem szakán végzett 1948-ban. Egyetemi tanulmányai mellett a közéletben is aktívan részt vett: 1945-től a *Magyar Kommunista Párt* tagja, 1946–1948 között a *Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség Ifjúság*, majd 1948–1950 közt az *Egységes Paraszti Ifjúság Országos Szövetsége Magvető* című hetilapjának szerkesztője volt.

Egyetemi tanulmányai befejezése után a *Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi Vezetősége (KV) Központi Iskolájának* tanára lett. Pártalkalmazottként itt tanított történelmet és munkásmozgalom-történetet 1955-ig, miközben 1950–1951-ben letöltötte katonai szolgálatát, 1952–1955 között – Czóbel Ernő aspiránsaként – elvégezte az MTA Tudományos Minősítő Bizottságának aspirantúráját, s 1954–1955-ben az MDP KV hat hónapos központi agitációs és propaganda iskoláját is vezette.

Az *MTA Történettudományi Intézetébe* történő áthelyezését az Intézet vezetése kezdeményezte 1954-ben, kifejezetten azzal a céllal, hogy a fiatal, de már tapasztalt oktatóként és vezetőként ismert Lackó összefogja az Intézetben megindult, az 1945 utáni magyar történelemre vonatkozó kutatásokat. Így 1954 novemberétől félállásban, pontosan egy évvel később pedig teljes állásban az Inté-

zet tudományos munkatársa és a „népi demokratikus kutatócsoport” vezetője lett. A Magyar népi demokrácia története osztály 1956 januárjában szerveződött meg Lackó Miklós vezetésével, de önálló szervezeti egységként csak rövid ideig működött: 1957-ben – ismét kutatócsoportként – beolvastották a II. (újkori) magyar történeti osztályba. A csoport vezetője Lackó maradt 1966-ig, ekkor lett a III. (legújabb kori) magyar történeti osztály helyettes vezetője. 1972-ben kinevezték az osztály vezetőjévé, majd 1986-ban főosztályvezetővé. 1992-es nyugdíjba vonulásáig állt a Legújabb kori osztály élén. A *Magyar Szocialista Munkáspárt* intézeti alapszervezetének titkári tisztségét 1957–1961 között töltötte be. A kandidátusi fokozatot 1961-ben, a tudományok doktora fokozatot 1978-ban szerezte meg.

*

Kutatói pályája döccenővel indult, hogy aztán annál magabiztosabban bontakozzon ki a következő évtizedekben. Első intézeti témáját, az 1946-ban megalakult *Baloldali Blokk* történetének kutatását már egy év után, 1957-ben feladta, mint „nem kellőképpen körülírt témaválasztást” – s ez a döntés talán nem volt független osztályának, a Magyar népi demokrácia története osztálynak ugyanekkor történt megszüntetésétől sem. Bár a jelenkor-történet művelésével nem szakított teljesen, hiszen ő írta az 1945 utáni magyar történetírás első reprezentatív szintézisének, a Molnár Erik-féle, 1964-ben megjelent „kétkötetes” *Magyarország történetének* jelenkor-történeti fejezetét, érdeklődése olyan témák felé vitte, ahol már maradandót tudott alkotni.

Az első ilyen terület a magyar munkásság társadalomtörténete volt. Bár a munkásmozgalom-történet kurrens témának számított az 1950-es évek végén, a Lackó által választott téma sokkal inkább történettudományos-szakmai, mint politikai kihívás volt. E kutatásainak monografikus összegzése (*Ipari munkásságunk összetételének alakulása, 1867–1949*) 1961-ben jelent meg. Munkájának újszerűsége abban rejlett, hogy ő alkalmazta először a modern szociológia módszereit történeti forrásanyag elemzésére, kimutatva a sajátos magyar polgári fejlődés hatásait a munkásság szerkezetére, társadalmi és származási, valamint szakképzettségi és szakmai összetételére. A korszak politikatörténeti dominanciájú történetírásában merőben szokatlan volt a téma interdiszciplináris megközelítése, s ez az a pont, amitől kezdve Lackó kutatásai mindig határterületen mozgottak: társadalomtörténeti kutatásai a modern társadalomtudományok és a történetírás határán, későbbi művelődés- és eszmetörténeti írásai pedig a filozófia, az irodalomtudomány, a pszichológia és a történettudomány határvidékein.

A nemzetközi elismertséget egy újabb kutatási terület hozta meg számára: a magyar és kelet-közép-európai szélsőjobboldali mozgalmak vizsgálata. A magyar fasiszta-náci mozgalmak történetét összefoglaló monográfiája (*Nyilasok, nemzetiszocialisták, 1935–1944*) 1966-ban jelent meg, és számos összehasonlító tanulmány és előadás követte különböző idegen nyelveken. Ezek fő újdonságát a hangsúlyosan megjelenő társadalom- és eszmetörténeti nézőpont, a szélsőjobboldali mozgalmak társadalmi bázisának és ideológiai gyökereinek árnyalt bemutatása jelentette.

Innen már csak egy lépés az a terület, amely Lackó Miklós életművének időben és mennyiségben is legjelentősebb részét képezi, s amely nevét a szűk szakmai körökön túl is ismertté tette: a két világháború közötti korszak művelődés- és eszmetörténete. A népi mozgalomról, az *Új Szellemi Frontról*, Lukács Györgyről és Révai Józsefről írt elemzése olyan széles visszhangot keltettek értelmiségi körökben, hogy első tanulmánykötete (*Válságok – választások. Történeti tanulmányok a két háború közötti Magyarországról*) a *Gondolat* Kiadó híres, elsősorban a társadalomtudományok klasszikusait közreadó „körös” sorozatában (*Társadalomtudományi Könyvtár*) jelenhetett meg 1975-ben – a sorozatban ritka kivételt jelentő néhány hazai, kortárs szerző egyikeként.

Ezzel találta meg a végleges hangját és helyét, ezzel lett „a Lackó” a hazai szellemi életben. S folytatódott az esszék és tanulmányok sora a két világháború közötti korszak politikai ideológiáiról, szellemi áramlatairól és kulturális jelenségeiről folyóiratokban és tanulmánykötetekben (*Szerep és mű*, 1981; *Korszellem és tudomány*, 1988; *Sziget és külvilág*, 1996). Az értelmiségi világ bonyolultsága izgatta, ami nem szorítható a klasszikus sablonokba: portrék Németh Lászlóról, Illyés Gyuláról, Kerényi Károlyról és Tolnay Károlyról, valamint szintézisek a nemzetkarakterről, a korszak irodalmi és szellemi életéről, történetírásáról – hogy csak a legjelentősebbeket említsük.

*

Csaknem három évtizede már annak, hogy megismertem, de csak 2003-ban tudatosult bennem, amikor átvettem az általa korábban húsz éven át betöltött tisztelet, a Legújabb kori osztály vezetését, hogy akkor már több mint egy évtizede nyugdíjban volt. Egyrészt azért, mert nyugdíjas tudományos tanácsadóként ugyanúgy az Intézet köz- és tudományos életének egyik oszlopa maradt, mint „aktív” korában. Másrészt az volt a megtévesztő, hogy Miklós szinte alig öregeedett ez alatt a három évtized alatt. Karcsú, egyenes tartású, mindig gondosan öltözött alakja elmaradhatatlan résztvevője volt az intézeti előadásoknak, vitáknak. Halkan elmondott, szabatos, nyomdakész mondatokba komponált gondolatira mindig oda kellett figyelni.

Megkapta azt a kegyelmet, hogy szellemi frissességét mindvégig megőrizte. Utolsó hosszabb, csaknem négy éves tanulmányát (*A '30-as évek – viták a magyar szellemi életben*) július 9-én küldte el nekem egy e-mail csatolmányaként. (Mert „nyugdíjasként” megtanult számítógépen dolgozni!) Elnézést kért a késésért, mert „nagyon öregem az ember csak félig látja a nehézségeket”. De előre tekintett: „Nyáron folytatom” – áll levele végén.

Ha kulcsszavakat próbálok keresni személyiségéhez: nyugalom, humánus, megértés és érzékenység jellemezte. Ízig-vérig értelmiségi volt és igazi úriember. Az „intézeti szellem” – mert van ilyen – egyik éltetője és őre volt mindhalálig.

Életművének bibliográfiáját – így is őrizve emlékét – egyik jövő évi számunkban tesszük közzé.

Pótó János